

Estetica deteritorializantă a acceleraționismului nouăzecist: Nick Land între Kant și Deleuze

Mihai ȚAPU

Babeş-Bolyai University of Cluj-Napoca

Corresponding author emails: mihai.tapu@ubbcluj.ro

The Deterritorializing Aesthetics of 1990s Accelerationism: Nick Land Between Kant and Deleuze

Abstract: This article discusses some of the earliest accelerationist texts of British philosopher Nick Land, focusing on their attempts to overcome a tradition of post-Kantian continental philosophy by appropriating concepts from Deleuze&Guattari's theories. In doing so, I distinguish between a number of Landian texts in which the notion of the Kantian sublime is turned against its initial conceptualization by the German philosopher and some texts which corroborate different Deleuze-Guattarian concepts, such as "deterritorialization" and the "body-without-organs". The disavowal of Kantian transcendental idealism is linked, within Land's texts, with a turn towards a cybernetic reading of Deleuze&Guattari's concepts, which leads to one of the most popular accelerationist concepts, that of "capitalism as artificial intelligence".

Keywords: Nick Land, accelerationism, deterritorialization, sublime, cybernetics, artificial intelligence

Citation suggestion: Țapu, Mihai. "Estetica deteritorializantă a acceleraționismului nouăzecist: Nick Land între Kant și Deleuze." *Transilvania*, no. 11-12 (2024): 17-29.
<https://doi.org/10.51391/trva.2024.11-12.03>.

Articolul de față analizează câteva dintre textele teoretice acceleraționiste scrise de Nick Land în anii 1990¹ din perspectiva criticilor pe care filozoful britanic le aduce transcendentalismului kantian și a modurilor în care cooptează concepte deleuzo-guattariene în încercarea de a depăși tradiția teoretică post-kantiană. Textele lui Land din această perioadă sunt punctul de pornire cel mai bun pentru a înțelege originea acceleraționismului contemporan, pentru că în scrierile sale din anii '90 se află rudimentele majorității ideilor acceleraționiste ulterioare, indiferent de pozițiile lor pe spectrul ideologic. În același timp, având în vedere dezbaterile și disensiunile din jurul acceleraționismului², precum și schimbările ideologice prin care trece Nick Land începând cu anii 2010, am ales să circumscriu temporal explicit acceleraționismul lui Land din această perioadă, numindu-l „acceleraționism nouăzecist”. Astfel, articolul de față nu pretinde să ofere o panoramă generală a acceleraționismului, ci să analizeze direcțiile teoretice relevante care converg în acceleraționismul lui Nick Land din anii 1990.

Termenul „acceleraționism” a fost introdus în 2010 de Benjamin Noys³ pentru a descrie o tendință pe care o regăsește în textele câtorva teoreticieni francezi (Deleuze&Guattari, Lyotard și Baudrillard), și care se referă la încercarea de a depăși capitalismul forțând și împingând la extrem metodele specifice

1. Texte strânse în antologia Nick Land, *Fanged Noumena. Collected Writings 1987-2007*, editată de Robin Mackay și Ray Brassier (Falmouth: Urbanomic, 2011).

2. Odată cu publicarea lucrării de referință *#Accelerate. The Accelerationist Reader*, editată de Robin Mackay și Armen Avanessian (Falmouth: Urbanomic, 2014) încep să apară din ce în ce mai multe dezbateri despre diferențele dintre un acceleraționism de stânga și unul de dreapta.

3. Benjamin Noys, *The Persistence of the Negative. A Critique of Contemporary Continental Theory* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010), 5.

acestui sistem. Într-un text ulterior⁴, Noys adaugă un alt pilon important în genealogia pe care o face acceleraționismului, și anume textele lui Nick Land și ale grupării Cybernetic Culture Research Unit⁵, fondată în anii '90, la Universitatea din Warwick, de către Land și Sadie Plant. Influența gânditorilor francezi, în special Deleuze&Guattari, este crucială în cazul lui Nick Land, care își construiește propriile idei acceleraționiste pornind de la conceptualizarea deteritorializării deleuzo-guattariene. Totuși, această legătură dintre Land și deleuzo-guattarianism este un subiect tratat insuficient de către Benjamin Noys, care nu pare să fie interesat nici de legătura dintre anti-kantianismul lui Land și aderarea la teoriile lui Deleuze&Guattari.

Promovarea „neo-reacționarismului” (prescurtat, de obicei, „NRx”), o ideologie de extremă dreapta anti-democratică, anti-egalitară, libertariană și xenofobă⁶, în textele publicate de Land de-a lungul anilor 2010⁷ a devenit o piedică în fața explorării textelor sale anterioare, tocmai din cauza discrepantei stilistice și conceptuale dintre cele două „perioade” din bibliografia landiană. Înainte de turnura sa neo-reacționară, Land aborda problematici și concepte în mod tradițional subsumabile teoriei continentale, în general legate de „experimente cu inumanismul”⁸, de la revitalizarea unei figuri precum Georges Bataille⁹ la legăturile dintre capitalism și inteligență artificială. Mă voi axa, în cele ce urmează, pe două zone specifice din „experimentările inumaniste” nouăzeciste ale lui Nick Land, care trasează coordonatele teoretice centrale ale gândirii sale din acea perioadă. Voi analiza, mai întâi, o suită de texte de la începutul antologiei *Fanged Noumena*¹⁰ (prescurtată FN de acum înainte), care explorează filozofia kantiană și posibilele depășiri ale acesteia din interior, prin radicalizarea conceptelor de sublim și de geniu. Cealaltă categorie de texte¹¹ duce mai departe critica transcendentalismului kantian, cooptând concepte importante din teoria deleuzo-guattariană, precum triada procesuală „teritorializare-deteritorializare-reteritorializare”, conceptul de „corp-fără-organe” etc., pe care le pune în legătură cu teoria cibernetică.

Kant, poezii și geniile

Înainte de a începe discuția propriu-zisă despre palierele pe care Land critică filozofia transcendentală, este importantă introducerea unei terminologii din FN prin care filozoful britanic se referă la binomul kantian *fenomen-numen*. Într-o formulare aparent gnostică, prin care anticipează de fapt definiția pe care Quentin Meillassoux o dă „corelaționismului” kantian în *După finitudine*¹², Land spune că „exteriorul

4. Benjamin Noys, *Malign Velocities. Accelerationism & Capitalism* (Winchester: Zer0 Books, 2014), 54.

5. Printre membrii acestei grupări mai erau Mark Fisher, Steve Goodman, Anna Greenspan, Robin Mackay ș.a.

6. Pentru discuții referitoare la „neo-reacționarism” și popularizarea sa în ultimii 10 ani, vezi Elizabeth Sandifer, *Neoreaction: A Basilisk* (Ithaca: Eruditorum Press, 2017), Yuk Hui, „On the Unhappy Consciousness of Neoreactionaries”, *e-Flux Journal*, aprilie 2017, <https://www.e-flux.com/journal/81/125815/on-the-unhappy-consciousness-of-neoreactionaries/> și David Neiwert, *Alt-America: The Rise of the Radical Right in the Age of Trump* (Londra: Verso, 2018).

7. Nick Land, *The Dark Enlightenment* (Perth: Imperium Press, 2023).

8. Robin Mackay, „Nick Land: An Experiment in Inhumanism,” *Maya B. Kronic*, 2012, <https://readthis.wtf/writing/nick-land-an-experiment-in-inhumanism/>.

9. Nick Land, *The Thirst for Annihilation: Georges Bataille and Virulent Nihilism* (Londra: Routledge, 1992).

10. Textele pe care le voi discuta în această secțiune sunt „Kant, Capital, and the Prohibition of Incest: A Polemical Introduction to the Configuration of Modernity and Philosophy” (FN 55-81), „Narcissism and Dispersion in Heidegger’s 1953 Trakl Interpretation” (FN 81-123), „Delighted to Death” (FN 123-145), „Art as Insurrection: the Question of Aesthetics in Kant, Schopenhauer, and Nietzsche” (FN 145-175) și „Shamanic Nietzsche” (FN 203-229).

11. Textele vizate aici sunt „Making it with Death: Remarks on Thanatos and Desiring-Production” (FN 261-289), „Circuitries” (FN 289-319), „Machinic Desire” (FN 319-345) și „CyberGothic” (FN 345-375).

12. Pentru Meillassoux, corelația este „ideea potrivit căreia nu avem acces decât la corelația dintre gândire și ființă, iar niciodată la vreunul dintre termeni luat în mod izolat”, iar corelaționismul este orice sistem filozofic care postulează imposibilitatea depășirii corelației anterior definite”, *După finitudine. Eseu asupra necesității contingenței*, traducere de Ovidiu Stanciu (Cluj-Napoca: Tact, 2014), 14.

trebuie să treacă prin interior¹³. Locul circumscris de „exterior” și „interior”¹⁴ este însuși subiectul kantian, care se (auto-)constituie filtrând informațiile primite din „exterior” (experiențele pe care domeniul *numenal* le trezește în sensibilitatea umană) prin diferite mijloace care se regăsesc în „interiorul” său (categoriile înțelegerii care sistematizează și clasifică experiențele fenomenale). Problema pe care Land o ridică prin această formulare este imposibilitatea experimentării „directe” a *numenului*, a „spațiului” înțeles ca fiind „exterior”. Ambiția filozofică cea mai mare a lui Land este traversarea graniței care desparte cei doi poli, „interior” și „exterior”, găsirea unor mijloace prin care elementele „externe” să poată intra în „interior” fără ca multiplicitatea, complexitatea, alteritatea lor radicală, să fie eliminată de mecanismele „interne”.

Voi aminti, pe scurt, câteva dintre criticile principale pe care Land le aduce filozofiei kantiene, pentru a trece apoi la formele specifice textelor din *FN* prin care încearcă să depășească kantianismul. Filozofia kantiană nu doar că este într-o strânsă legătură temporală cu perioada iluministă, dar reprezintă, după Land, forma de gândire predilectă a societății din perioada respectivă. Politic și economic, societățile vestice iluministe, capitaliste și moștenitoare ale imperialismului, funcționau pe baza unei tensiuni cu ceea ce Land numește anacronic „lumea a treia”, acele părți de pe glob subdezvoltate economic. Țările occidentale extrăgeau forță de muncă și resurse din țările subdezvoltate, le prelucrau pe acestea din urmă pentru a le transforma în bunuri, iar după care le comercializau atât în țările dezvoltate, cât și înapoi în zonele subdezvoltate¹⁵. Land aseamănă acest proces cu ceea ce face Kant în filozofia sa, și anume încercarea de a filtra orice element „diferit”, aparținând alterității (ceea ce în politică ar fi fost culturile necunoscute), trecându-l printr-o grilă rațională, care ranforsează identitatea subiectului (a culturii europene) și elimină orice reziduu al necunoscutului.

Tensiunea care subîntinde atât societatea iluministă, cât și filozofia kantiană, este cea dintre identitate și alteritate: „[o] societate iluministă vrea și să învețe, și să legifereze tot timpul, să se deschidă față de celălalt și să se consolideze pe sine din interior, să se extindă nelimitat în timp ce se reproduce pe sine ca același”¹⁶. Cu alte cuvinte, *fenomenul* kantian, ceea ce ajunge la rațiunea umană din *numen*, este deja modificat în așa fel încât să poată fi receptat cu ușurință de către om, alteritatea sa fiind redusă în procesul transmiterii către identitatea umană. Filozofia kantiană poate fi văzută și ca o determinare a „formei universale a relației cu alteritatea”¹⁷, modalitatea eurocentrică și capitalistă de a trata orice subiect(ivate) diferit(ă) prin propriile sale grile. Prin urmare, sunt două implicații ale kantianismului pe care le critică Land: o dată, limitele epistemologice impuse oamenilor în general, traduse prin imposibilitatea cunoașterii directe a *numenului*; apoi, reflectarea acestui proces epistemologic în câmpul socio-politic occidental, care marginalizează orice formă de alteritate percepută drept suspectă.

Soluția batailleană, din *Thirst for Annihilation*, pe care Land a instrumentalizat-o împotriva filozofiei kantiene ținea de experimentarea morții, sau a unui complex de procese similare acesteia (contagiune, colaps, Zero). Land păstrează această soluție anihilaționistă și în *FN*, însă încearcă să găsească și alte moduri prin care ea poate fi instanțiată, pe lângă simpla experimentare a excesului din „economia generală” sau acceptarea fluxurilor energetice ale „materialismului libidinal”. În acest sens, pe lângă Bataille, încearcă să recupereze și alte figuri din cultura europeană care au avut „curajul” să se îmbarce în „marile călătorii” spre „exterior”¹⁸, nemailimitându-se la autori din arealul filozofic și încercând să găsească corespondenți în poezie sau artă. Originile raționamentului din spatele interesului landian pentru artă, și estetică într-un sens mai larg, pot fi detectate în teoria kantiană a sublimului.

Sublimul este o cale de acces spre „exterior” deoarece, în filozofia kantiană, trezește în subiect

13. Toate traducerile din Land îmi aparțin. Nick Land, *FN*, 320.

14. Land pare să utilizeze termenii „interior” și „exterior” la fel ca Jean-François Lyotard în *Economia libidinală*, traducere de Magdalena Mărculescu-Cojocă (Târgoviște: Pandora-M, 2001). Dacă luăm în considerare și interesul sporit al lui Lyotard pentru sublim, influența sa asupra lui Land pare să fie evidentă, deși subterană. Pentru o discuție despre refuncționalizarea sublimului kantian în scrierile lui Lyotard, vezi, de exemplu, Lorin Ghiman, „Aici și acum: Tematizări postkantiane ale sublimului în epoca revoluțiilor politice și culturale,” *Revista de filosofie*, no. 4 (2017): 574-584.

15. Land, *FN*, 59.

16. Land, *FN*, 63.

17. „«obiectul» kantian este deci forma universală a relației cu alteritatea; ceea ce trebuie obligatoriu să fie la fel în celălalt pentru a ne putea apărea nouă”, Land, *FN*, 67.

18. „Tradiția autoritară a gândirii europene a încercat să tragă cortina asupra marilor călătorii fix în punctul în care deveneau pentru prima dată interesante, cu alte cuvinte: atee, inumane, experimentale și periculoase”, Land, *FN*, 204.

anumite trăiri non-raționale și scapă formelor de reprezentare obișnuite. Sublimul pare mai apropiat de *numen* decât de *fenomen*, în special din cauza incapacității înțelegerii umane de a-l filtra cu ușurință prin intermediul categoriilor intelectului¹⁹. Magnitudinea și straniețea sublimului fac ca experiențele care poartă acest nume să fie ambivalente pentru subiectul uman. De o parte, sublimul declanșează sentimente negative, de teamă, dar, de cealaltă parte, trezește și o dorință de apropiere față de fenomenul care l-a produs: „ceea ce trezește în noi fără deliberare, doar în percepere, sentimentul sublimului poate părea într-adevăr, după formă, lipsit de finalitate pentru facultatea noastră de întruchipare și brutal pentru imaginație, totuși este judecat ca fiind cu atât mai sublim”²⁰.

Adaptând ideile lui Kant la un limbaj landian, am putea spune că sublimul este un mesaj supracodat venit din „exterior”, menit să suprasolicite filtrele interpretative ale „interiorului”, slăbind astfel sentimentul de stabilitate pe care îl construiește în mod normal înțelegerea rațională a lumii. Pentru Land, sublimul este important tocmai pentru ambivalența pe care o provoacă percepției umane, punând în dificultate subiectul uman atât dintr-o perspectivă rațională, cât și dintr-o perspectivă sensibilă²¹. Sublimul „taie” capacitățile subiectului, mișcându-se între sensibil și rațional, dar nereușind să se facă inteligibil întru totul pentru nici unul dintre cei doi poli²².

Din modul în care este descris de Kant²³, sublimul pare că se aseamănă unui scurtcircuit resimțit de subiect, care mai întâi paralizează și apoi intensifică trăirile. Imposibilitatea înțelegerii sublimului, precum și efectele pe care acesta le are asupra subiectivității umane, fac ca experiența estetică de care se atașează categoria sublimului să fie un vehicul propice pentru „infectarea” cu „exteriorul”. Această apropiere a experienței estetice a sublimului de domeniul *numenal* îl motivează pe Land să investigheze și să propună arta, în special poezia, drept o un posibil prilej pentru întâlnirea cu „exteriorul” – „<<ciuma>> nebuniei, intoxicarea poetului, <<erupția patologicului>> care vine din exterior, din aceleași forțe inconștiente și impersonale ca împrăștierea stelelor, sunt cele care conduc acolo unde critica și deconstrucția nu pot ajunge”²⁴.

În concepția lui Land, poezia se apropie de filozofie prin faptul că ambele sunt „bântuite”, în formele lor cel mai puțin antropocentrice, de aceeași „întrebare subterană”: „dacă cunoașterea este un mijloc de a adânci necunoașterea?”²⁵. Poezia nu este o cale de transmitere a informațiilor, nu reprezintă o dare de seamă obiectivă asupra unor fapte, și nici nu se pretează unor interpretări facile, directe – pe scurt, poezia nu servește niciunui scop pragmatic propriu-zis. Pentru Land, discursul poetic nu se construiește printr-o înșiruire teleologică (stilistică sau tematică) a anumitor cuvinte, din contră, „[î]n liniamentele lor infernale, cuvintele sunt pasaje, conducând prin labirinturi pierdute, și nu spre edificare”²⁶, ceea ce face ca parcurgerea poeziilor să nu ajute cu nimic în acumularea cunoașterii în sens kantian. Din contră, poezia este un apanaj al sublimului, o experiență care scurtcircuitează subiectul și îl conduce spre chestionarea prejudecăților sale raționale.

Ar fi eronat să ne gândim că Land înțelege orice fel de poezie drept „veritabilă”. „Adevărata poezie este *hidoasă*, pentru că este comunicare de bază, în opoziție cu pseudo-comunicarea discursivă, are presupune izolarea termenilor pe care îi unește”²⁷ – cu alte cuvinte, Land consideră că poezia nu este părtinitoare față de distincțiile cu care operează oamenii, presupunând mai degrabă un dezinteres

19. „sublimul adevărat nu poate fi conținut de nici o formă sensibilă, ci privește doar ideile rațiunii care, deși nu găsesc o întruchipare adecvată lor, tocmai datorită acestei inadecvări, ce poate fi înfățișată sensibil, devin active și ne vin în minte”, Immanuel Kant, *Critica facultății de judecare*, traducere de Vasile Dem. Zamfirescu și Alexandru Surdu, în *Opere* (București: Muzeul Național al Literaturii Române, 2017), 1113.

20. Kant, *CFJ*, 1113.

21. Pentru o conceptualizare autohtonă recentă a sublimului într-o cheie antagonică celei landiene, care tratează sublimul kantian în relație cu dimensiunea etică, vezi Mihai Ometiță, „Fundamentul moral al sublimului kantian,” în *Provocări actuale în științele socio-umane*, editat de Virgil Ciomoș (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană), 175-183.

22. „Sublimul are trei elemente; de o parte cele două elemente ale subiectului: sensibilitatea sau animalitatea sa și rațiunea sau inteligența pură, și, de cealaltă parte, un obiect care copleșește imaginația, și care este trecut printre cele două părți ca o pană”, Land, *FN*, 138.

23. Immanuel Kant, *CFJ*, 1112.

24. Ray Brassier & Robin Mackay, „Editors' Introduction” în Land, *FN*, 19.

25. „Oricând numele său a fost orice altceva decât o glumă, filozofia a fost bântuită de o întrebare subterană: dacă cunoașterea este un mijloc de a adânci necunoașterea?”, Land, *FN*, 206.

26. Land, *FN*, 226.

27. Land, *FN*, 223.

atroce față de astfel de prejudecăți. La fel cum, în domeniul filozofiei, apetențele lui Land tind mai mult spre acei filozofi „inumanști”, critici ai tradiției antropocentrice, același lucru se întâmplă și în cazul poeziei. Autorii pe care îi citează în general în *FN* sunt din tradiția „poetilor blestemați”, acei scriitori care tematizează, în scrierile lor, diferite elemente din imaginarul violent, anti-social, al crimei și agresivității, pledând pentru o revoltă constantă împotriva normelor societății. Acești poeți de la marginea societății sunt „scursurile” prin care pot fi canalizate fluxurile iraționale ale poeziei²⁸. Aflați într-o continuă revoltă, ei sunt „șobolanii” care rod constant „credințele” societății²⁹.

Cu toate că are trimeri și la Baudelaire sau Rimbaud, unii dintre cei mai cunoscuți „poeți blestemați” francezi ai secolului XIX, Land îl preferă, deloc aleatoriu, pe Georg Trakl, poet de limbă germană de la începutul secolului XX. Land îl recitește pe Trakl pentru a contracara argumentele pe care Heidegger le adusese în analiza făcută poetului austriac. De-a lungul acestei relecturi, Land încearcă să demonstreze că lectura lui Heidegger este problematică pentru că recodează anumite elemente din poezia trakliană în sens invers față de indiciile textuale lăsate de poet.

Acolo unde Trakl utilizează preponderent un imaginar al „obscurității”, cu multiple referințe la noapte, bestii sălbatice, păduri întunecate, familii disfuncționale etc., Heidegger îl interpretează ca un limbaj al rațiunii care izvorăște din întuneric și care răzbește împotriva răului³⁰. La polul complet opus, Land vede în Trakl un poet dionisiac³¹, al inumanismului, al energiei libidinale corozive, care desface toate relațiile sociale și toate inhibițiile, transformând însăși existența poetului într-un drum spre nebunie. Pentru a oferi un singur exemplu, Heidegger citește figura surorii care apare frecvent în poemele lui Trakl ca pe o apariție selenară, luminoasă, care „are puterea de a face lumea să devină vizibilă”³². În schimb, Land vede „vocea lunară a surorii atât ca un simbol al corpului reprimat al femeilor, cât și al devenirii-dement a rațiunii”³³. Lecturii landiene i se pot imputa aceleași probleme precum și lecturii heideggeriene din Trakl, și anume manipularea interpretativă a textelor în vederea articulării propriilor ipoteze despre poezie și filozofie într-un sens mai larg. Totuși, tind să cred că eseul lui Land este important în economia gândirii sale mai mult pentru modul în care reliefează inadvertențele unor tradiții filozofice populare, precum cea din care vine (fenomenologia) și care continuă după Heidegger (deconstrucția).

Poeții nu sunt singurele figuri noi pe care Land le mobilizează pentru a găsi căi de acces spre „exterior”. Printre „inumanștii” care ajută „zeroul șamanic al vastului abrupt [...] să își infiltreze nebunia contagioasă pe pământ”³⁴ mai sunt și geniile artistice. Geniul este aproape sinonim, în instrumentarul conceptual landian, cu poetul blestemat. Ambele figuri se opun normelor raționale și se dedau unui exces creativ izvorât din întâlnirea cu sublimul, care depășește capacitățile obișnuite de înțelegere. Din această cauză, ambele figuri sunt predispuse marginalizării sociale, pentru că nu se pot conforma obiceiurilor *status quo*-ului. De asemenea, atât geniul artistic, cât și poetul blestemat, sunt legați într-un mod mult mai intim de energiile libidinale care circulă liber prin natură: „[s]urplusul irațional, sau *pericolul* frumos și de neînălțurat al energiei creative inconștiente: natura cu colți”³⁵.

În ce privește geniile, textele din *FN* nu oferă niciun exemplu concret. Această reticență de a nominaliza propriu-zis „genii” poate fi înțeleasă dacă luăm în calcul faptul că, pentru Land, „geniul nu este deloc ca o trăsătură de caracter, nu aparține lexiconului psihologic; mult mai potrivit este limbajul tulburărilor seismice, inundațiilor, bolii, al atacului energiei brute din afară”³⁶. Geniul nu desemnează doar o persoană propriu-zisă, ci mai degrabă o înclinație spre sublim³⁷, o deschidere spre acele zone în care rațiunea nu legiferează și „exteriorul” se poate arăta în toată multiplicitatea sa. Arta este, totuși, domeniul în care Land menționează de cele mai multe ori ideea de geniu, din cauza predispoziției sale

28. „Poezia nu merge țațoș printre convingeri, ea curge printre crăpături; un flux magmic resuscitat printre scursuri”, Land, *FN*, 227.

29. „Credințele se ridică și cad, dar șobolanii persistă” Land, *FN*, 227.

30. Vezi în special Land, *FN*, 90-96.

31. Land, *FN*, 97.

32. Land, *FN*, 95.

33. Vincent Le, „Slave, Sister, Sexborg, Sphinx: Feminine Figurations in Nick Land’s Philosophy,” *Hypatia*, no. 2 (2019): 5.

34. Land, *FN*, 208.

35. Land, *FN*, 151.

36. Land, *FN*, 153.

37. „Munca artistului-geniu kantian reprezintă situația prin care alteritatea ar putea apărea, pe unde materia intensivă, care se zvârcolește și clocotește ar putea să își găsească forme proprii”, McKenzie Wark, „On Nick Land”, *Verso Books*, 2017, <https://www.versobooks.com/blogs/news/3284-on-nick-land>.

spre exces, spre „risipirea vieții”³⁸. Sublimul nu are niciun scop în sine, iar geniul care își dedică întreaga viață sublimului nu ar fi nimic altceva decât un subiect a cărui rațiune este scurtcircuitată și discreditată constant – pe scurt, exact subiectul pentru care pledează Land.

Land se folosește atât de poeți, cât și de genii, pentru a ilustra posibile căi prin care cunoașterea rațională ar putea fi ocolită. Deși „materialismul libidinal” al lui Land poate fi șarmant în teorie, una dintre problemele principale pe care le are este tendința sa inerentă spre un libertarianism atomizant, care caută să contracareze normele sociale existente și să nu introducă în locul lor nimic altceva decât niște pulsuni presupus impersonale, dar care, la rândul lor, pot fi înțelese doar prin propria conștiință. Căutând pe toate căile să elimine rațiunea transcendentă, Land cade în capcana imposibilității constituirii unui spațiu al intersubiectivității. În lipsa unor norme și concepte care să traducă într-un mod comunizant cunoașterea socială, subiectul landian este vectorul unei infestări egocentrice cu pulsuni libidinale. Așa cum vom vedea în cele ce urmează, acesta este și scopul lui Land: renunțarea la umanitate în favoarea unor alte forme de inteligență.

Cyber-Deleuze&Guattari

Filozofia deleuzo-guattariană este elementul decisiv pentru propulsarea filozofiei lui Land în direcții diferite, atât formale, cât și conceptuale. Cu toate că Land părea predispus dintotdeauna la un tip de filozofie procesualistă³⁹, pentru care sunt centrale „devenirea” și diferența, întâlnirea cu scrierile lui Deleuze&Guattari sunt cele care îi catalizează o nouă perioadă conceptuală, notabilă mai ales pentru turnura politică pe care o ia. În cele ce urmează, voi încerca să schițez, pornind de la textele în care conceptele deleuzo-guattariene joacă rolul cel mai pregnant, câteva dintre coordonatele gândirii lui Land unde teoriile celor doi scriitori francezi sunt cele mai vizibile.

Deloc surprinzător, Land îl aduce în discuție pe Deleuze⁴⁰ pentru a-l oferi drept exemplu de gânditor care scapă „neo-kantianismului liberal găunos”⁴¹ dominant în climatul filozofic francez contemporan. Land preia multiple concepte deleuzo-guattariene, însă, în cele ce urmează, mă voi opri doar asupra termenilor „corp-fără-organe” și „deteritorializare”. Consider că acești doi termeni sunt cei mai utili în sublinierea trecerii de la interesul „pur” filozofic pentru care Nick Land pleda în textele sale anterioare despre Bataille și Kant, spre o atenție sporită la mecanismele socio-politice ale capitalului.

Pentru Deleuze&Guattari, „corpul-fără-organe” este un produs secundar al procesului de producție – înțeles ca „proces care excede toate categoriile ideale și formează un ciclu care se raportează la dorință ca principiu imanent”⁴² – care chestionează produsul principal al producției, „organismul”. Sunt mai multe lucruri de clarificat în fraza anterioară. În primul rând, pentru Deleuze&Guattari, procesul de producție este motorul principal al realității – totul este un produs al câte unui proces care funcționează într-un anumit mod. Ceea ce contează, pentru a înțelege specificul viziunii lor procesualiste, este faptul că dorința structurează producția, și nu „categoriile ideale”. Aceste categorii ideale pot fi înțelese atât în termeni transcendențiali, ca adecvare a producției la anumite condiții de posibilitate, cât și în orice alt mod care implică teleologia. Cu alte cuvinte, producția bazată pe categoriile ideale ar fi cea care aderă la un scop ulterior procesului în sine. De cealaltă parte, producția pe baza dorinței este eminentamente imanentă. Dorința nu obligă producția să răspundă niciunui scop transcendent(al) ulterior, ci valorizează doar procesul ca atare, indiferent de direcția în care merge sau de produsul care ar putea rezulta.

În acest sens, „organismul” este scopul unei producții ideale, un produs care răspunde anumitor nevoi bine definite și care nu poate divaga de la parametrii setați anterior. Organismul are o funcție predefinită, fiecare componentă a sa fiind angajată în procese specifice și importante pentru menținerea holistică a organismului într-o stare optimă. Ce se întâmplă, însă, dacă încercăm să imaginăm un alt principiu de construire a unui organism, dacă acceptăm că „în sânul acestei producții, în însăși producerea sa, corpul

38. „Arta este risipa vieții”, Land, *FN*, 170.

39. „Un filozof al procesului [...] este cineva pentru care temporalitatea, activitatea și schimbarea – alterarea, lupta, trecerea, și emergența noutății – sunt factorii cardinale pentru înțelegerea realității”, Nicholas Rescher, *Process Philosophy. A Survey of Basic Issues* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2000), 6.

40. Elidarea numelui lui Guattari în referințele la scrierile pe care Deleuze&Guattari le-au gândit împreună (în special *Anti-Oedip* și *Mii de platouri*) nu este nouă, dar nici neproblematică. Pentru o discuție despre necesitatea studierii mai atente a aportului lui Guattari, vezi Frida Beckman, *Gilles Deleuze* (Londra: Reaktion Books, 2017), 10-11.

41. Land, *FN*, 261.

42. Gilles Deleuze & Félix Guattari, *Capitalism și schizofrenie. Vol. I: Anti-Oedip*, traducere de Bogdan Ghiu, (Pitești: Paralela 45, 2008), 9.

suferă că este astfel organizat, că nu are o altă organizare, sau pur și simplu niciun fel de organizare⁴³? Substituind „categoriile ideale” cu „dorința”, procesul de producție este liber să construiască un corp după principii imanente, non-liniare.

„Corpul-fără-organe” este un astfel de produs al producției dezirante imanente, o „anti-producție”⁴⁴ prin care este dezvăluită inutilitatea aderării la teleologie. El este „improductiv, steril, nenăscut, neconsumabil”⁴⁵, pentru că nu lucrează după principii (re)productive, nu aderă la ideea de filiație și nu poate fi marșandizat. În termeni landieni, „corpul-fără-organe” și, implicit, producția libidinală destabilizează bazele transcendente ale realității în favoarea unei „reproduceri a producției ca un continuum de indiferență maximă”⁴⁶. Nerăspunzând niciunei motivații *per se*, „corpul-fără-organe” este aproape la fel de opac pentru rațiune ca un obiect *numenal*, o „abstracție fără a fi o realizare a rațiunii”⁴⁷. Producția dezirantă deleuzo-guattariană din care provine „corpul-fără-organe” nu mai are nicio obligație de a se ascunde sub reprezentările raționale umane – pentru Land, producția dezirantă este sinonimă cu procesul general al dezantropomorfizării⁴⁸.

„Corpul-fără-organe” nu poate apărea din neant, în sensul în care este nevoie atât de un proces care să-l constituie (producția dezirantă), cât și de un spațiu în care să se desfășoare. În cele câteva paragrafe de mai sus despre „corpul-fără-organe” am încercat să demonstrez emergența și funcționalitatea sa într-un spațiu mai degrabă filozofic, pornind de pe bazele criticii transcendentalismului la care aderă Land. Totuși, „corpul-fără-organe” poate să apară și în câmpul social, unde reprezintă „rezidul ultim al unui socius deteritorializat”⁴⁹. După cum sugerează și numele, „deteritorializarea” ar trebui să fie precedată de un alt proces, și anume „teritorializarea”. Pentru Deleuze&Guattari, precum și pentru Land, „teritorializarea” este mai puțin importantă, nedescrind de fapt un proces propriu-zis, așa cum ar fi de așteptat. „Deteritorializarea” acționează asupra unui „teritoriu” deja dat, deja cartografiat, asupra câmpului social (socius-ului) deja format. „Teritoriul” social este similar „organismului” prin aderarea la o normare a fluxurilor dorințelor în care ar putea fi prinși subiecții săi. „Teritoriul” respectă anumite limite sociale bine definite, legate de roluri familiale tradiționale, identitate sexuală, statutul pe piața de muncă etc.: „problema socius-ului a fost dintotdeauna aceasta: să codifice fluxurile dorinței, să le înscrie, să le înregistreze, să facă în așa fel încât să nu existe vreun flux care să curgă fără a fi tamponat, canalizat, reglementat”⁵⁰.

„Deteritorializarea” are loc, deci, într-un teritoriu prestabilit, într-un socius care constrânge dorințele subiecților să se conformeze unor reguli stricte. În contra „codării fluxurilor dorinței”, deteritorializarea avansează printr-o „decodare” a acestora din urmă, printr-o eliberare a producției dezirante. Deleuze&Guattari nu au în vedere un socius abstract atunci când introduc ideea „deteritorializării”. Ei vizează, prin acest termen, societatea occidentală contemporană lor, din anii 1960-70. Marcant, atât pentru perioada amintită, cât și pentru conceptualizarea „deteritorializării”, este faptul că atunci începe avântul global al capitalismului ca model politico-economic curând devenit hegemonic. „Mașina capitalistă”, cum îi spun Deleuze&Guattari, are meritele de a desface toate constrângerile impuse „fluxurilor dorinței” de către „mașina despotică” a fascismului. Privită astfel, „deteritorializarea” apare ca un proces esențial al capitalismului, care contracarează, în primul rând, efectele „supracodării”⁵¹ fluxurilor dorințelor de către fascism. „Supracodarea” fascistă a identităților sociale tradiționale este contrabalansată de efectul „deteritorializant” al banilor, „cantități abstracte” care fac orice formă de codare a dorințelor să fie redundantă din start.

Având în vedere tendințele ideologice de stânga cu care sunt identificați cei doi teoreticieni francezi în mod normal, poate părea straniu că văd „[d]ecodarea fluxurilor și deteritorializarea” ca fiind „tendința

43. Deleuze&Guattari, *Anti-Oedip*, 13.

44. Deleuze&Guattari, *Anti-Oedip*, 14.

45. Deleuze&Guattari, *Anti-Oedip*, 13.

46. Land, *FN*, 271.

47. Land, *FN*, 271.

48. „Producția este producție de real, nu doar de reprezentare, și spre deosebire de producția kantiană, producția dezirantă a lui Deleuze-Guattari nu este abilitată de umanitate (nu este vorba despre cum sunt lucrurile pentru noi)”, Land, *FN*, 321-2.

49. Deleuze&Guattari, *Anti-Oedip*, 44.

50. Deleuze&Guattari, *Anti-Oedip*, 44.

51. Deleuze&Guattari, *Anti-Oedip*, 44.

de bază a capitalismului⁵². Deși Deleuze&Guattari sugerează, într-un mod destul de ambiguu pe alocuri, beneficiile „deteritorializante” ale capitalismului, cei doi descriu și tensiunea „re-teritorializantă” care apare ca urmare a decodării fluxurilor. Dat fiind că avântul „deteritorializant” al capitalismului nu elimină toate instituțiile sociale anterioare, decodarea aduce cu sine o mișcare complementară, de „re-teritorializare”, care caută să stabilizeze socius-ul, nerestaurând starea de fapt anterioară (fascistă), dar neacceptând nici perspectiva unei societăți libertariene. Într-o mișcare aparent paradoxală, „[c]apitalismul instaurează sau restaurează tot soiul de teritorialități reziduale și artificiale, imaginare sau simbolice, pe care încearcă, mai bine sau mai rău, să recodeze, să tamponeze persoanele derivate din cantitățile abstracte”⁵³. Cu toate că pare o providență anarhică pentru „fluxurile dorințelor”, capitalismul are încorporată și o funcție normativă. Deși capitalul financiar poate fi acumulat într-un mod aproape infinit, „fluxurile dorințelor” nu au parte de aceeași libertate, deoarece „cu cât mașina capitalistă deteritorializează mai mult, decodând și axiomatizând fluxurile pentru a extrage plusvaloarea din ele, cu atât aparatele sale anexe, birocratice și polițienești, re-teritorializează mai abitir, absorbind în același timp o parte tot mai mare a plusvalorii”⁵⁴. Va fi important de reținut aspectul „re-teritorializant” al teoriei deleuzo-guattariene în cele ce urmează, în special pentru modul, deloc subtil, prin care Land încearcă să îl elimine din propria sa teorie.

Dacă ar fi să propun o singură formulare care ar putea încapsula motivațiile lui Land din textele sale deleuzo-guattariene, ar fi una preluată de la Ray Brassier și Robin Mackay: „organizarea înseamnă reprimare”⁵⁵. Land introduce ideile deleuzo-guattariene de „deteritorializare” și „corp-fără-organe” împotriva oricărei forme de organizare, fie sociale, fie filozofice. Punând problema utopic, Land ar dori ca „deteritorializarea” să nu mai fie urmată de nicio „re-teritorializare”, lăsând astfel toate fluxurile dorințelor să fie decodate complet, iar subiecții să ajungă toți într-o stare de „corpuri-fără-organe”. Pentru a putea înțelege mai bine această viziune inumană asupra lumii, este nevoie să mai introducem o serie de concepte, de data aceasta din cibernetica și teoria informației. Procesele „deteritorializante” puse în mișcare de capitalism nu sunt strict de natură economică, ci și tehnologică sau, mai precis, digitală. Mișcarea teoretică inovatoare a lui Land este sintetizarea conceptelor deleuzo-guattariene menționate anterior cu unele din cibernetica, în special „feedback negativ” și „feedback pozitiv”, pe care le racordează la o presupusă formă de inteligență inumană, „inteligența artificială”. Inteligența artificială este glorificată de Land pentru presupusele sale capacități de a depăși toate limitele transcendente impuse asupra rațiunii umane. În cele ce urmează, voi specifica înțelesurile pe care Land le dă termenilor din sfera tehnologică, pentru ca, în finalul secțiunii, să discut cum acești termeni din urmă sunt relaționați cu teoria deleuzo-guattariană.

Cibernetica apare ca o știință interesată cu precădere de control, așa cum o atestă și subtitlul celei mai cunoscute cărți din domeniu: *Cibernetica sau Controlul și comunicarea la animal și mașină*, publicată de Norbert Wiener prima dată în 1948. Grupurile de lucru care au dus la apariția ciberneticii, cunoscute sub numele de „conferințele Macy”, nu erau formate, inițial, doar din persoane din științele „reale”, ci și din specialiști în domenii umaniste, precum antropologie, lingvistică, etnologie etc.⁵⁶. Acest creuzet interdisciplinar care a ajutat la propulsarea ciberneticii o face, contrar clișeelelor, să aibă un statut mai puțin „rigid” decât al altor științe așa-zis „exacte”. De aceea, „controlul” pe care îl promovează cibernetica nu este unul complet cuantificabil. Am putea spune că este vorba mai degrabă de o „tendență” de a controla, de a conduce spre stabilitate.

Norbert Wiener definește „feedback”-ul de bază ca fiind o „rețea de transmitere și returnare a informației”⁵⁷. Cu alte cuvinte, „feedback”-ul este mecanismul prin care un sistem (tehnologic sau biologic) primește informații din exteriorul său și le asimilează înapoi în interiorul sistemului. Această asimilare are consecințe asupra stării inițiale a sistemului, și aici intră în joc cele două accepțiuni ale „feedback”-ului, „negativ” și „pozitiv”. Controlul, scopul general al oricărui efort cibernetice, este asigurat de „feedback-ul negativ”, care are menirea de a stabili și a armoniza orice informație primită

52. Deleuze&Guattari, *Anti-Oedip*, 45.

53. Deleuze&Guattari, *Anti-Oedip*, 46.

54. Deleuze&Guattari, *Anti-Oedip*, 46-7.

55. Brassier&Mackay, „Editors”, 31.

56. Vezi, legat de această interdisciplinaritate, Bernard Dionysus Geoghegan, *Code. From Information Theory to French Theory* (Durham: Duke University Press, 2023).

57. Norbert Wiener, *Cybernetics: or Control and Communication in the Animal and the Machine* (Cambridge: MIT Press, 2019), 131.

din exterior, în așa fel încât sistemul inițial să nu fie perturbat. În cuvintele lui Wiener, „feedback-ul negativ” se realizează atunci când „[i]nformația alimentată înapoi centrului de control tinde să se opună îndepărtării celui controlat de la cantitatea în control”⁵⁸. „Feedback-ul pozitiv” este opusul celui „negativ”. Acolo unde scopul „feedback-ului negativ” era controlul și stabilitatea sistemului, „feedback-ul pozitiv” perturbă și destabilizează starea inițială a sistemului, conducându-l din ce în ce mai mult spre dezechilibru și modificându-l într-o direcție diferită de traiectoria sa inițială. Land însuși propune o definiție destul de clară pentru cele două tipuri de „feedback” aplicate unui proces, distingând între „reglarea prin feedback negativ care suprimă diferențele și caută echilibrul sau ghidarea prin feedback pozitiv care întărește diferențele și scapă din starea de echilibru”⁵⁹.

Cibernetica își face loc într-un limbaj distorsionat în textele lui Land. Filozoful britanic înțelege cibernetica în sine ca o „agravare a ei înseși întâmplându-se, și orice facem va fi ceea ce ne-a făcut să o facem: *facem lucruri înainte să aibă sens*”⁶⁰. Prima parte a citatului poate fi înțeles ca o parafrază a ideii de „feedback pozitiv”, în sensul că cibernetica ar fi un proces care, odată pornit, merge spre perturbarea stării sale inițiale. Lucru de înțeles, dacă ne gândim din perspectiva unei discipline care caută să avanseze și să nu rămână la ipotezele sale inițiale, însă Land nu se referă doar la această perspectivă pragmatică. Pentru el, „cibernetica este inextricabilă explorării”, dar nu unei explorări reflectivă, transcendentale, ci imanente, care nu „chestionează”, ci „produce”, „neavând o integritate mai mare decât cea a unui circuit în care este încastrată, a unui exterior în care trebuie să înoate”⁶¹.

Cea de-a doua parte a citatului pare mai greu de înțeles dacă urmărim definițiile simplificate pe care le-am dat mai sus „feedback-ului” cibernetic. Ceea ce propune Land este o inversare a axei cauzale și, implicit, a cronologiei ca atare. Land crede că viitorul acționează asupra prezentului, și nu invers⁶². Pornind de la ideea că „organizarea înseamnă reprimare”, Land folosește „feedback-ul pozitiv” ca un exemplu de proces immanent care ar trebui lăsat liber, ducând astfel la modificarea incontrollabilă a sistemului inițial. Urmând această ipoteză, Land afirmă că acțiunile prezente pot fi induse de o stare ulterioară, viitoare, a sistemului incontrollabil. Punând în seama viitorului o capacitate retroactivă de a controla prezentul, Land minimizează cu totul agentivitatea pe care prezentul ar putea-o avea. Odată descătușat „feedback-ul pozitiv”, viitorul nu poate să nu se întâmple: „[i]ntensitățile ciberpozitive recirculă prin tehnologicul nostru post-științific ca un fanatism al viitorului: ca un pericol care este nu numai real, ci inexorabil”⁶³.

Land dezvoltă ideea controlului prezentului de către viitor cu o anumită entitate hegemonică a viitorului în minte: inteligența artificială. Literatura despre inteligență artificială crește exponențial de la an, așa că ar fi dificil, și în afara scopurilor secțiunii de față, să rezum cele mai importante dezbateri din domeniu. Din acest motiv, mă voi axa pe conceptualizarea propusă de Land pentru diferite chestiuni de inteligență artificială, încercând doar tangențial să o leg de alte discuții despre automatizarea inteligenței.

Pentru Land, inteligența artificială este forma inumană supremă de control. Pe de o parte, în forma sa finală, viitoare, IA nu mai are aceleași limite cognitive precum formele de inteligență biologice. Land pleacă de la prezumția că o formă avansată de inteligență apare atunci când limitele umane sunt depășite cu ajutorul tehnologiei: „[d]rumul bun spre gândire nu mai trece prin adâncirea cogniției umane, ci mai degrabă printr-o devenire inumană a cogniției, o migrație a cogniției în rezervorul emergent al tehnosensibilității planetare”⁶⁴. Dezbărată de constrângerile corpului uman, „tehnosensibilitatea” ar putea să se dezvolte într-un mod neconținut – atât timp cât aparatura tehnologică ar fi funcțională, totuși, pentru că ceea ce pare să pună Land între paranteze este faptul că materialele din care sunt construite diferitele mașinării sunt la rândul lor supuse deteriorării.

Pe de altă parte, inteligența artificială vine în sînjul discuțiilor despre control deja deschise de cibernetică. Având în vedere capacitățile nemăsurate care ar apărea odată cu detașarea de limitele

58. Wiener, *Cybernetics*, 132.

59. Land, *FN*, 330.

60. Land, *FN*, 297.

61. Land, *FN*, 295.

62. Pentru o discuție despre temporalitatea landiană și „șocurile” prin care este resimțită, vezi Rareș Moldovan, „X Times Theory: Observations on Implied Temporalities and the Autopoiesis of Theory,” în *Transylvanian Review*, vol. XXXI (2022): 161-171.

63. Land, *FN*, 299.

64. Land, *FN*, 293.

biologice, inteligența artificială landiană ar fi mecanismul cibernetic perfect, asigurând cea mai performantă gestionare a „feedback-ului”: „IA este un sistem de control meta-științific și un invadator, cu toată viclenia răscolitoare a tehnocapitalului planetar”⁶⁵. În continuarea ideii de inversare a axei timpului menționate anterior, pe care o conectează cu capacitatea inteligenței artificiale viitoare de a controla absolut totul, Land vede istoria în general ca pe însăși istoria constituirii acestei inteligențe artificiale: „mai degrabă decât să ne viziteze în vreun laborator de inginerie software, noi suntem atrași spre ea acolo unde pândește deja, în viitor”⁶⁶. Apare, aici, o altă aporie în perspectiva landiană asupra IA. Date fiind imperativele deteritorializării și „feedback-ului pozitiv”, faptul că Land conferă IA atât de multă putere este paradoxal. Deteritorializarea și „feedback-ul pozitiv” trebuie accelerate și duse la extrem, dar doar până în momentul cristalizării inteligenței artificiale ca entitate capabilă de un control suprem, pentru că odată cu apariția acestei inteligențe supreme, totul va fi reglementat după nevoile sale, și nimic nu poate garanta că nu va pune capăt brusc decodării „fluxurilor dorinței”.

Una dintre problemele cu teoria landiană a inteligenței artificiale este lipsa interesului față de contextul socio-tehnic în care Land își dezvoltă concepția. Ideile despre IA se bazează atât pe un anumit context al avansului tehnologic care a făcut posibilă întrederea unui grad mai mare de automatizare a anumitor acțiuni, cât și pe niște relații sociale care sunt reflectate în tehnologiile din perioada respectivă. Land elidează ambele aspecte în teoria sa, făcând IA să pară o entitate separată de orice agentivitate umană, cu capacități cvasi-divine. În realitate, „singularitatea tehnologică”, sau momentul emergenței unei IA cu capacități cognitive real comparabile cu rațiunea umană, ține mai degrabă de domeniul speculației, și mai puțin de domeniul empiric al dezvoltărilor tehnologice. Teoria landiană a inteligenței artificiale este interpretabilă, atunci, mai ales în contextul socio-istoric în care apare, pentru că, așa cum spune Matteo Pasquinelli, „destinul automatizării inteligenței nu poate fi văzut separat de dorința politică de autonomie: a fost, în final, auto-organizarea minții sociale cea care a dat formă și impuls proiectului inteligenței artificiale”⁶⁷.

Odată cu introducerea celor mai relevante concepte deleuzo-guattariene și cibernetică, putem discuta și modalitatea în care Land leagă aceste două zone. Capitalismul este, de fapt, inteligența artificială landiană care ajunge să se perfecționeze prin angrenarea câmpului social în deteritorializare, un feedback pozitiv constant și necondiționat, transformând, în acest proces, subiecții umani în „corpuri-fără-organe”. Această viziune asupra capitalismului se sprijină pe contextul istoric pe care Deleuze&Guattari îl recunoșteau în *Anti-Oedip*, și anume avântul global al capitalismului de după perioada fascistă, dar pe care Land, printr-o mișcare anistorică, îl marginalizează. Chiar și acolo unde menționează istoria, perspectiva lui Land este mai mult una speculativă, neinteresată de o metodologie propriu-zisă a analizei istorice. De aici și înțelegerea sa speculativă asupra istoriei capitalismului ca istorie a inteligenței artificiale: „ceea ce apare umanității ca istoria capitalismului este o invazie din viitor a unui spațiu inteligent artificial care trebuie să se asambleze pe sine însuși în mod complet din resursele inamicilor”⁶⁸.

Chiar dacă Land pornește de la o definiție perspicace pe care o dă capitalului – „[c]apitalul este nu o esență, ci o tendință, a cărei formulă este decodarea sau imanentizarea condusă de piață, care subordonează progresiv reproducția socială replicării tehnocomerciale”⁶⁹ – el ajunge să valorizeze pozitiv efectele capitalului, neluând în calcul consecințele socio-financiare propriu-zise produse de această tendință. Această apreciere pozitivă a capitalului vine și din înțelegerea sa drept catalizator și augmentator al „decodării fluxurilor dorințelor” înspre o zonă lipsită de constrângerile transcendente ale rațiunii, care reconfigurează subiecții umani în „corpuri-fără-organe”. „Dorința mașinică” la care se brânșează capitalul „poate părea puțin inumană, cum rupe culturile politice, șterge tradițiile, dizolvă subiectivitățile și sparge aparatele de securitate”⁷⁰, însă inumanul este, pentru Land, punctul terminus al tuturor încercărilor spre care ar trebui să tindă acțiunile și rațiunea (inițial) umane. Într-o mișcare care validează în special potențialul inuman speculativ al capitalului, Land șterge urmele efectelor pragmatice ale capitalismului ca ideologie politică dominantă, exilând orice încercare de a diminua

65. Land, *FN*, 326

66. Land, *FN*, 326.

67. Matteo Pasquinelli, *The Eye of the Master: A Social History of Artificial Intelligence* (Londra: Verso Books, 2023), 160.

68. Land, *FN*, 338

69. Land, *FN*, 339-40.

70. Land, *FN*, 338.

problemele sociale concrete într-o sferă a organizării și controlului uman, deci a „represiunii”.

Validarea capitalului ca motor al deterritorializării – sau, cu alte cuvinte, al unui feedback pozitiv – vine, deci, pe fondul dorinței landiene de a transcende așa-zisele limite ale cogniției umane. Odată legat, însă, la aparatele tehnologice care funcționează pe baza unor principii cibernetice, capitalul poate merge în direcții neprevăzute și incontrollabile. Mai mult, întrucât acțiunile dintr-un sistem cibernetic nu respectă decât o logică imanentă și retroactivă, înscrierea capitalului în orbita feedback-ului pozitiv permite, conform ideilor landiene, conceptualizarea sa drept o entitate care acționează asupra prezentului din viitor. Dacă adăugăm acestei viziuni cibernetice a capitalului și faptul că, aflându-se deja în viitor, el poate controla ceea ce se întâmplă, ajungem la ipoteza inițială propusă de Land, capitalul ca inteligență artificială, ca „invadator din viitor”.

Există câteva corolare importante ale ideii de capital ca IA în ce privește posibilitatea construirii unor mișcări sau acțiuni anti-capitaliste⁷¹. În anumite pasaje din *FN*, în special în partea de început, Land pare să fie realmente interesat de o depășire a capitalismului într-o direcție emancipatoare. În textul „Kant, Capital...” chiar propune feminismul ca posibil răspuns la problemele capitalismului, văzut ca o ideologie profund patriarhală⁷². În textele sale inspirate de filozofia deleuzo-guattariană, însă, lucrurile stau complet diferit. Deși „[s]ecretul profund al capitalului-ca-proces este incomensurabilitatea sa cu prezervarea civilizației burgheze, care se agață de el ca un pitic călărind un dragon”⁷³, veștile bune privind o politică anti-capitalistă se opresc la această posibilă depășire a burgheziei.

În câteva momente din *FN*, Land pare să prefigurează cu o acuratețe ridicată teoria „realismului capitalist” a lui Mark Fisher⁷⁴, spunând că „[t]oate presupusele surse străine de dezordine pe care capitalul le reprezintă ca exterioritatea sfârșitului său, precum agitația clasei muncitoare, feminismul, drogurile, migrația rasială și dezintegrarea familiei, sunt la fel de esențiale pentru dezvoltarea sa ca atributele unei substanțe”⁷⁵. Altfel spus, capitalismul instrumentalizează în scopuri proprii orice element care i-ar putea periclita existența. În acest caz, până și dispariția capitalismului ar putea fi refuncționalizată în scopuri capitaliste. Ascunzându-se în spatele unei false posibilități de evadare, „moartea nu este o posibilitate extrinsecă capitalului, ci o funcție inerentă”⁷⁶ care îi asigură longevitatea și continuarea. „Moartea capitalului este mai puțin o profeție decât o piesă din mașină”⁷⁷, care ar putea fi activată și utilizată în scopuri contra-revoluționare. Land înscenează o viziune în care capitalismul, odată instaurat ca formulă politică dominantă, este imposibil de depășit.

Mai pot exista, atunci, forme de politici „revoluționare” la care să adere Land? Răspunsul este afirmativ și, în mod previzibil, Land construiește această formă „revoluționară” pornind de la un pasaj din *Anti-Oedip*-ul lui Deleuze&Guattari. Într-un pasaj deja menționat mai sus, Deleuze&Guattari se întreabă retoric dacă ar mai putea exista vreo „cale revoluționară”, pentru a ajunge la o pledoarie pentru „accelerarea procesului” deterritorializant⁷⁸. Cu toate că lansează această pistă, cei doi gânditori francezi nu își duc niciodată argumentul speculativ până la capăt, lucru care ar presupune o acceptare necondiționată a accelerării în direcția mișcării pieței. În schimb, ideea aceasta proto-acceleraționistă deleuzo-guattariană este preluată de Land, care continuă fix din acest punct conturarea poziției sale „revoluționare” libertariene.

Așa cum am văzut mai sus, una dintre motivațiile principale ale filozofiei landiene este renunțarea la presupuzițiile antropocentrice ale rațiunii umane în favoarea unor modalități inumane de cogniție. În continuarea acestor căutări „inumaniste”, Land ajunge la conceptualizarea capitalului drept o inteligență artificială din viitor, capabilă să decodeze retroactiv toate fluxurile dorințelor, eliminând astfel „reziduurile” cogniției umane limitate. Este ușor de observat, astfel, de ce ajunge să promoveze

71. Pentru una dintre foarte puținele abordări ale teoriei landiene în context autohton, care tratează nuanțat problemele „tehnosingularității” propuse de Land, vezi Alexandru Vasile Sava, „Mixtape 2020,” *Vatra*, no. 5-6 (2020): 123-137.

72. Land, *FN*, 76-80.

73. Land, *FN*, 265.

74. Prin „realism capitalist” Mark Fisher înțelege ideea că „sistemul capitalist nu doar că e singurul sistem politic și economic viabil, ci și că astăzi e imposibilă chiar și *imaginarea* unei alternative coerente la el”, *Realism capitalist. Nu există nicio alternativă?*, traducere de Paul-Teodor Cristescu și introducere de Ștefan Baghiu (Cluj-Napoca: Tact, 2022), 32.

75. Land, *FN*, 277-8.

76. Land, *FN*, 266.

77. Land, *FN*, 266.

78. Deleuze&Guattari, *Anti-Oedip*, 331.

ideea lui Deleuze&Guattari de accelerare a proceselor deterritorializante produse de piața capitalistă. Tocmai acesta este gestul „revoluționar” pe care îl promovează cel mai adesea Land în scrierile din această perioadă: renunțarea la orice constrângere impusă asupra pieței și capitalului, accelerând astfel întru totul mișcarea și acumularea de capital. În cuvintele lui Land: „[s]arcina revoluționară nu este stabilirea unei exteriorități mai mari, mai autentice, mai ascetice, ci desfacerea mecanismelor de refuz nevrotic care separă capitalul de propria sa nebulă”⁷⁹.

Prin „exterioritatea” pe care o neagă Land putem înțelege orice fel de element anti-capitalist, care ar circumscrie o posibilă zonă în afara celei trasate de capital și efectele sale, precum cele denunțate și mai sus de filozoful britanic („agitația clasei muncitoare, feminismul, drogurile...”). Persecuțiile „fasciste” ar fi, deci, atât orice formă de „organizare” a capitalului, de a-i îngrădi „libera” mișcare, cât și aceste elemente care i s-ar putea opune. Împotriva „exteriorității” ineficiente și a soluțiilor „fasciste”, Land pledează pentru o formă de anarho-capitalism care ar elibera capitalul de orice politici, eliberându-l și așteptând, astfel, formarea presupusei inteligenței artificiale supreme. În această desconsiderare a oricărei posibile revoluții anti-capitaliste se poate vede exprimată cel mai bine ideea că „organizarea înseamnă reprimare”. „Organizarea” este, aici, înțeleasă atât la nivel filozofic (cel cu care am pornit discuția despre Deleuze&Guattari), cât și la nivel politic, negarea oricăror politici descrise mai sus. În compulsiile să de a proiecta o distrugere completă a câmpului social în forma sa actuală, Land consideră că „revoluția mașinică trebuie deci să meargă în direcția opusă reglării socialiste; apăsând spre o marketizare din ce în ce mai neînhibată a proceselor care dăruie câmpul social”⁸⁰.

Neajunsul cel mai mare al predispoziției landiene de a glorifica orice ține de libera circulație a capitalului vine din proiectarea unei speculații teoretice asupra întregului câmp social. Teoriile pe care se sprijină concepția lui Land asupra capitalului și a tehnologiei nu se susțin din punct de vedere social sau istoric. Pe de o parte, privind din unghiul tehnologiei, majoritatea ideilor pe care le preia din cibernetică nu depășesc anii 1960-70 și nu iau în calcul faptul că cibernetică decade ca știință *per se* în perioada ulterioară, fiind depășită de alte dezvoltări științifice, precum teoria sistemelor complexe. Nici ideile sale despre inteligența artificială nu sunt aduse la zi în textele simili-deleuzo-guattariene, preferând să citeze speculații futurologice de-ale lui Hans Moravec în locul unor texte științifice despre posibilitatea reală a constituirii IA. De cealaltă parte, Land critică, în subsidiar, teoria marxistă prin ideile deleuzo-guattariene pe care le-am evidențiat, însă elimină chiar analizele sociale pe care Deleuze&Guattari le dezvoltă în unele dintre textele lor. În acest sens, Land pare mai dornic să accepte măsuri pro-capitaliste decât să înțeleagă într-un sens mai profund care sunt consecințele concrete, pragmatice, ale acestor tipuri de măsuri și ale unui discurs anarho-capitalist.

Bibliography

- Deleuze, Gilles, and Félix Guattari. *Capitalism și schizofrenie. Vol. I: Anti-Oedip* [Capitalism and Schizophrenia, vol. 1: Anti-Oedip]. Translated by Bogdan Ghiu. Pitești: Paralela 45, 2008.
- Fisher, Mark. *Realism capitalist. Nu există nicio alternativă?* [Capitalist Realism: Is There No Alternative?]. Translated by Paul-Teodor Cristescu, introduction by Ștefan Baghiu. Cluj-Napoca: Tact, 2022.
- Geoghegan, Bernard Dionysus. *Code. From Information Theory to French Theory*. Durham: Duke University Press, 2023.
- Ghiman, Lorin. “Aici și acum: Tematizări postkantiane ale sublimului în epoca revoluțiilor politice și culturale” [Here and Now: Post-Kantian Themes of the Sublime in the Era of Political and Cultural Revolutions]. *Revista de filosofie*, no. 4 (2017): 574–584.
- Hui, Yuk. “On the Unhappy Consciousness of Neoreactionaries.” *e-Flux Journal*, April 2017. <https://www.e-flux.com/journal/81/125815/on-the-unhappy-consciousness-of-neoreactionaries/>
- Kant, Immanuel. *Critica facultății de judecare* [Critique of the Power of Judgment]. Translated by Vasile Dem. Zamfirescu and Alexandru Surdu. In *Opere*. Bucharest: Muzeul Național al Literaturii Române, 2017.
- Land, Nick. *Fanged Noumena. Collected Writings 1987-2007*, edited by Robin Mackay and Ray Brassier. Falmouth: Urbanomic, 2011.
- Land, Nick. *The Thirst for Annihilation: Georges Bataille and Virulent Nihilism*. Londra: Routledge, 1992.
- Le, Vincent. “Slave, Sister, Sexborg, Sphinx: Feminine Figurations in Nick Land’s Philosophy.” *Hypatia*,

79. Land, *FN*, 278.

80. Land, *FN*, 340.

- no. 2 (2019): 1–19.
- Lyotard, Jean-François. *Economia libidinală*. Traducere de Magdalena Mărculescu-Cojocea. Târgoviște: Pandora-M, 2001.
- Mackay, Robin, Armen Avanesian, eds. *#Accelerate: The Accelerationist Reader*. Falmouth: Urbanomic, 2014.
- Mackay, Robin. "Nick Land: An Experiment in Inhumanism." *Maya B. Kronic*, 2012. <https://readthis.wtf/writing/nick-land-an-experiment-in-inhumanism/>
- Meillassoux, Quentin. *După finitudine. Eseu asupra necesității contingenței*. Translated by Ovidiu Stanciu. Cluj-Napoca: Tact, 2014.
- Moldovan, Rareș, „X Times Theory: Observations on Implied Temporalities and the Auto-poiesis of Theory." *Transylvanian Review* 31 (2022): 161–171.
- Neiwert, David. *Alt-America: The Rise of the Radical Right in the Age of Trump*. London: Verso, 2018.
- Nick Land, *The Dark Enlightenment*. Perth: Imperium Press, 2023.
- Noys, Benjamin. *Malign Velocities. Accelerationism & Capitalism*. Winchester: Zer0 Books, 2014.
- Noys, Benjamin. *The Persistence of the Negative. A Critique of Contemporary Continental Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.
- Ometiță, Mihai. "Fundamentul moral al sublimului kantian" [The Moral Foundation of the Kantian Sublime]. In *Provocări actuale în științele socio-umane*, edited by Virgil Ciomoș, 175–183. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2024.
- Pasquinelli, Matteo. *The Eye of the Master: A Social History of Artificial Intelligence*. Londra: Verso Books, 2023.
- Rescher, Nicholas. *Process Philosophy: A Survey of Basic Issues*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2000.
- Sandifer, Elizabeth. *Neoreaction: A Basilisk*. Ithaca: Eruditorum Press, 2017.
- Sava, Alexandru Vasile. "Mixtape 2020." *Vatra*, no. 5-6 (2020): 123-137.
- Wark, McKenzie. "On Nick Land." *Verso Books*, 2017. <https://www.versobooks.com/blogs/news/3284-on-nick-land>.
- Wiener, Norbert. *Cybernetics: or Control and Communication in the Animal and the Machine*. Cambridge: MIT Press, 2019.